

سے ہی ایک فرد ہوگا جو کہ سابقہ موسوی مسیح ابن مریم کی نُوبُو کے مطابق نازل ہوگا اور اسی مشابہت کی وجہ سے آنحضرت ﷺ نے اُسے مسیح ابن مریم قرار دیا ہے۔ جبکہ سابقہ مسیح ابن مریم آنحضرت ﷺ کی پیشگوئی کا مصداق نہیں ہے بلکہ وہ تو دیگر انبیاء کی طرح فوت ہو چکا ہے۔ جب ہم ایسے دونوں مدعیوں کا قرآن کریم کی روشنی میں جائزہ لیں گے تو قرآن کریم حضرت مسیح ابن مریم علیہ السلام کو وفات شدہ قرار دے کر اُس مدعی کو باطل قرار دیدے گا جس نے یہ دعویٰ کیا ہوگا کہ وہ وہی مسیح عیسیٰ ابن مریم ہے جو کہ حضرت مریم علیہ السلام کے گھر میں بن باپ پیدا ہوا تھا اور جس پر انجیل نازل ہوئی تھی۔ اور دوسرا مدعی جس نے یہ دعویٰ کیا ہوگا کہ آنحضرت ﷺ کی پیشگوئی کے مطابق آنیوالا مسیح ابن مریم اُمت محمدیہ کا ہی فرد ہوگا اور اللہ تعالیٰ نے اپنے وعدہ کے مطابق وہ مسیح موعود مجھے بنایا ہے۔ ایسے مدعی کا دعویٰ چونکہ قرآن کریم کے عین مطابق ہوگا لہذا یہ نہ صرف قابل غور ہوگا بلکہ اس میں وزن بھی ہوگا۔ ان مثالوں سے یہ واضح ہو گیا کہ حق اور باطل کا فرق چونکہ فرقان یعنی قرآن کریم کر دیتا ہے لہذا ہمارے لیے ضروری ہوا کہ ہم سچے اور جھوٹے مدعی کی پہچان قرآن کریم کے ذریعہ کر لیں۔ قرآن کریم چونکہ حق اور باطل میں فرق کر دیتا ہے لہذا صادق اور کاذب میں فرق کرنے کیلئے قرآن کریم ہی اصل معیار ہے۔

جماعت احمدیہ سے ایک مثال

جماعت احمدیہ میں اگر کوئی الہامی پیشگوئی موجود ہو۔ مثلاً ہم یہاں ۲۰ فروری ۱۸۸۶ء کی الہامی پیشگوئی کی مثال لیتے ہیں۔ اب اگر جماعت احمدیہ میں ۲۰ فروری ۱۸۸۶ء کی الہامی پیشگوئی کے مصداق ہونے کے دو (۲) دعویٰ درکھڑے ہو جائیں تو ان میں سے سچے اور جھوٹے کی پہچان کیسے ہوگی؟ اس سوال کا پھر مختصر جواب یہی ہے کہ حضرت بائبل جماعت علیہ السلام کی کسی الہامی پیشگوئی کے ضمن میں ہمیں دونوں دعاوی کو قرآن کریم اور الہامی پیشگوئی کے سلسلہ میں مبشر الہامات کی روشنی میں پرکھنا ہوگا۔ وضاحت کی خاطر خاکسار یہاں اسکی کچھ تفصیل بیان کرتا ہے۔ متذکرہ بالا الہامی پیشگوئی کے سلسلہ میں واضح رہے کہ اللہ تعالیٰ نے حضور علیہ السلام کو اس پیشگوئی میں دو (۲) وجودوں کی بشارت بخشی تھی۔ جیسا کہ اللہ تعالیٰ فرماتا ہے۔۔۔

”سو تجھے بشارت ہو۔ کہ ایک وجیہ اور پاک لڑکا تجھے دیا جائے گا۔ ایک زکی غلام (لڑکا) تجھے ملے گا۔۔۔“

مزید برآں اللہ تعالیٰ نے الہامی پیشگوئی میں لڑکے کے متعلق تو یہ وضاحت فرمادی کہ

”وہ لڑکا تیرے ہی تخم سے تیری ہی ذریت و نسل ہوگا۔۔۔“

لیکن زکی غلام کے متعلق کچھ نہیں فرمایا کہ یہ زکی غلام کون ہوگا؟ زکی غلام کے متعلق مبشر کلام الہی پر یہی نظر ڈالنے سے اتنا ضرور پتہ چلتا ہے کہ یہ زکی غلام حضور کا کوئی جسمانی لڑکا نہیں ہے۔ اب سوال پیدا ہوتا ہے کہ ہمیں یہ کس طرح پتہ چلا ہے؟ جواباً عرض ہے کہ زکی غلام کے متعلق مبشر الہامات کا سلسلہ حضور کے کسی لڑکے کی پیدائش کے بعد منقطع نہیں ہوا بلکہ حضور کی زینہ اولاد کے انقطاع کے بعد بھی آپ کی وفات تک جاری رہتا ہے۔ اور اس سلسلہ کا آخری مبشر الہام ۶، ۷ نومبر ۱۹۰۷ء کو نازل ہوا۔ قرآن کریم ہمیں خبر دیتا ہے کہ جب اللہ تعالیٰ اپنے کسی نبی یا ولی کو کسی غلام کی بشارت دیتا ہے تو بشارت کے وقت وہ غلام پیدا ہوا نہیں ہوتا بلکہ بشارت کے بعد پیدا ہوتا ہے۔ جب اللہ تعالیٰ کی اس سنت کی روشنی میں ہم زکی غلام کے متعلق مبشر الہامات کا جائزہ لیتے ہیں تو یہ مبشر الہامات ہمیں بتاتے ہیں کہ زکی غلام جسے حضور نے مصلح موعود قرار دیا تھا نے اُس نے اپنی آخری بشارت یعنی ۶، ۷ نومبر ۱۹۰۷ء کے بعد پیدا ہونا ہے۔ اس طرح قرآن کریم اور مبشر الہامات ہم پر بخوبی واضح کر دیتے ہیں کہ ۶، ۷ نومبر ۱۹۰۷ء سے پہلے پیدا ہونے والا کوئی بھی مدعی (خواہ وہ حضور کا لڑکا ہو یا آپ کی روحانی اولاد یعنی جماعت میں سے کوئی اور وجود ہو) زکی غلام یعنی مصلح موعود سے متعلقہ الہامی پیشگوئی کا مصداق نہیں ہو سکتا۔ مبشر الہامات سے ہمیں یہ بھی پتہ چلتا ہے کہ جس طرح اللہ تعالیٰ نے اپنے کلام میں لڑکے کے متعلق یہ وضاحت فرمائی ہے کہ ”وہ لڑکا تیرے ہی تخم سے تیری ہی ذریت و نسل ہوگا“۔ زکی غلام کے متعلق اللہ تعالیٰ نے ایسی کوئی وضاحت نہیں فرمائی کہ وہ کون ہوگا؟ اس کا مطلب یہ ہے کہ اللہ تعالیٰ نے جس طرح لڑکے کے متعلق یہ فرما کر کہ ”وہ لڑکا تیرے ہی تخم سے تیری ہی ذریت و نسل ہوگا“ اپنے آپ کو پابند کر لیا تھا کہ وہ ہر حال میں لڑکے کی پیشگوئی کو اپنے برگزیدہ بندے کی زینہ اولاد یعنی لڑکوں میں ہی پورا کرے گا۔ زکی غلام کے سلسلہ میں اللہ تعالیٰ نے اس قسم کی کوئی پابندی اپنے آپ پر نہیں لگائی ہے۔ مبشر الہامات بتا رہے ہیں کہ اب یہ اللہ تعالیٰ کی مرضی ہوگی کہ زکی غلام کو خواہ حضور کی صلب میں سے یا آپ کی ذریت یعنی جماعت میں سے جہاں سے وہ چاہے گا پیدا فرمادے گا۔ اس سے یہ ثابت ہوتا ہے کہ جماعت احمدیہ میں ہر وہ مدعی مصلح موعود جو ۶، ۷ نومبر ۱۹۰۷ء کے بعد پیدا ہوا ہو اُس کا دعویٰ نہ صرف قابل غور ہوگا بلکہ ایسے دعویٰ میں وزن بھی ہوگا۔ جہاں تک کسی مدعی کے کارناموں کا تعلق ہے تو کارناموں پر نظر ڈالنے سے پہلے یہ دیکھنا ہوگا کہ وہ مدعی ۲۰ فروری ۱۸۸۶ء کی الہامی پیشگوئی کے دائرہ بشارت میں آتا ہے یا کہ نہیں۔ اگر وہ مدعی پیشگوئی مصلح موعود کے دائرہ بشارت میں آتا ہو تو پھر وہ اپنی سچائی کے حق میں اگر کوئی ثبوت (کارنامے یا کوئی علمی یا الہامی ثبوت وغیرہ) پیش کرے تو وہ ثبوت قابل غور ہوگا بصورت دیگر اُس کے ثبوت ہرگز قابل غور نہیں ہوں گے۔

جناب مرزا بشیر الدین محمود احمد صاحب بھی قرآن کریم کا ترجمہ کرتے خاکسار کے اس موقف کی تائید اور تصدیق فرماتے ہیں کہ بشارت ہمیشہ پیدائش کی ہوتی ہے۔ جیسا کہ وہ

سورہ ہود کی آیت ۷۲ کا ترجمہ کرتے ہوئے اپنی تفسیر صغیر میں لکھتے ہیں:۔۔۔ فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَحْزَبْ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ - وَأَمْرًا أَنَّهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكْتُمْ فَبَشِّرْهُنَّ بِمَا كُنَّ يَأْتِيَنَّهُنَّ مِنَ الذَّلِيلِ فَصَحَبْنَهَا يَحْقَابِثَ وَمِنْ وَرَاءِ اسْحَاقَ يَعْقُوبَ - پس جب اُس نے اُنکے ہاتھوں کو دیکھا کہ اُس (کھانے) تک نہیں پہنچتے تو (اُس نے) اُنکے (اس) فعل کو غیر معمولی سمجھا اور اس (فعل) سے خطرہ محسوس کیا۔ (اس پر) اُنہوں نے کہا (کہ) تو خوف نہ کر۔ ہمیں تو لوط کی قوم کی طرف بھیجا گیا ہے۔ اور اسکی بیوی (بھی پاس ہی) کھڑی تھی۔ اس پر وہ بھی گھبرائی تب ہم نے اُسکی تسلی کیلئے اس کو اسحاق کی اور اسحاق کے بعد یعقوب (کی پیدائش) کی بشارت دی۔“ (تفسیر صغیر صفحہ ۲۸۱)

سورہ ہود کی آیات ۷۱ اور ۷۲ کا ترجمہ کرتے وقت جناب مرزا بشیر الدین محمود احمد صاحب بشارت کے متعلق فرماتے ہیں کہ وہ ہمیشہ پیدائش کی ہوتی ہے۔ اللہ تعالیٰ پیدا کیے ہوئے وجودوں کی کبھی بشارت نہیں دیا کرتا۔ جناب مرزا بشیر الدین محمود احمد صاحب کے اس بیان سے قطعی طور پر یہ ثابت ہو گیا کہ چونکہ چلہ ہوشیا پور میں بشارت دیئے گئے مبشر اور موعود کی بشارتوں کا سلسلہ ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲، ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۴۹، ۵۰، ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵، ۵۶، ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸، ۶۹، ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴، ۷۵، ۷۶، ۷۷، ۷۸، ۷۹، ۸۰، ۸۱، ۸۲، ۸۳، ۸۴، ۸۵، ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶، ۹۷، ۹۸، ۹۹، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۰۲، ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷، ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۱، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۲۴، ۱۲۵، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۲۹، ۱۳۰، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷، ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۰، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳، ۱۵۴، ۱۵۵، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۵۹، ۱۶۰، ۱۶۱، ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۵، ۱۶۶، ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰، ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴، ۱۷۵، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹، ۱۸۰، ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴، ۱۸۵، ۱۸۶، ۱۸۷، ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۴، ۱۹۵، ۱۹۶، ۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۴، ۲۰۵، ۲۰۶، ۲۰۷، ۲۰۸، ۲۰۹، ۲۱۰، ۲۱۱، ۲۱۲، ۲۱۳، ۲۱۴، ۲۱۵، ۲۱۶، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱، ۲۲۲، ۲۲۳، ۲۲۴، ۲۲۵، ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹، ۲۳۰، ۲۳۱، ۲۳۲، ۲۳۳، ۲۳۴، ۲۳۵، ۲۳۶، ۲۳۷، ۲۳۸، ۲۳۹، ۲۴۰، ۲۴۱، ۲۴۲، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۴۷، ۲۴۸، ۲۴۹، ۲۵۰، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۵، ۲۵۶، ۲۵۷، ۲۵۸، ۲۵۹، ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۳، ۲۶۴، ۲۶۵، ۲۶۶، ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۶۹، ۲۷۰، ۲۷۱، ۲۷۲، ۲۷۳، ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷، ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۸۷، ۲۸۸، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۱، ۲۹۲، ۲۹۳، ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷، ۲۹۸، ۲۹۹، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۲، ۳۰۳، ۳۰۴، ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۸، ۳۰۹، ۳۱۰، ۳۱۱، ۳۱۲، ۳۱۳، ۳۱۴، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۱۸، ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲، ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۰، ۳۳۱، ۳۳۲، ۳۳۳، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶، ۳۳۷، ۳۳۸، ۳۳۹، ۳۴۰، ۳۴۱، ۳۴۲، ۳۴۳، ۳۴۴، ۳۴۵، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۴۹، ۳۵۰، ۳۵۱، ۳۵۲، ۳۵۳، ۳۵۴، ۳۵۵، ۳۵۶، ۳۵۷، ۳۵۸، ۳۵۹، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۶۲، ۳۶۳، ۳۶۴، ۳۶۵، ۳۶۶، ۳۶۷، ۳۶۸، ۳۶۹، ۳۷۰، ۳۷۱، ۳۷۲، ۳۷۳، ۳۷۴، ۳۷۵، ۳۷۶، ۳۷۷، ۳۷۸، ۳۷۹، ۳۸۰، ۳۸۱، ۳۸۲، ۳۸۳، ۳۸۴، ۳۸۵، ۳۸۶، ۳۸۷، ۳۸۸، ۳۸۹، ۳۹۰، ۳۹۱، ۳۹۲، ۳۹۳، ۳۹۴، ۳۹۵، ۳۹۶، ۳۹۷، ۳۹۸، ۳۹۹، ۴۰۰، ۴۰۱، ۴۰۲، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۰۶، ۴۰۷، ۴۰۸، ۴۰۹، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۲، ۴۱۳، ۴۱۴، ۴۱۵، ۴۱۶، ۴۱۷، ۴۱۸، ۴۱۹، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲، ۴۲۳، ۴۲۴، ۴۲۵، ۴۲۶، ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰، ۴۳۱، ۴۳۲، ۴۳۳، ۴۳۴، ۴۳۵، ۴۳۶، ۴۳۷، ۴۳۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۱، ۴۴۲، ۴۴۳، ۴۴۴، ۴۴۵، ۴۴۶، ۴۴۷، ۴۴۸، ۴۴۹، ۴۵۰، ۴۵۱، ۴۵۲، ۴۵۳، ۴۵۴، ۴۵۵، ۴۵۶، ۴۵۷، ۴۵۸، ۴۵۹، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۲، ۴۶۳، ۴۶۴، ۴۶۵، ۴۶۶، ۴۶۷، ۴۶۸، ۴۶۹، ۴۷۰، ۴۷۱، ۴۷۲، ۴۷۳، ۴۷۴، ۴۷۵، ۴۷۶، ۴۷۷، ۴۷۸، ۴۷۹، ۴۸۰، ۴۸۱، ۴۸۲، ۴۸۳، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۶، ۴۸۷، ۴۸۸، ۴۸۹، ۴۹۰، ۴۹۱، ۴۹۲، ۴۹۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۴۹۶، ۴۹۷، ۴۹۸، ۴۹۹، ۵۰۰، ۵۰۱، ۵۰۲، ۵۰۳، ۵۰۴، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۰۷، ۵۰۸، ۵۰۹، ۵۱۰، ۵۱۱، ۵۱۲، ۵۱۳، ۵۱۴، ۵۱۵، ۵۱۶، ۵۱۷، ۵۱۸، ۵۱۹، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۲، ۵۲۳، ۵۲۴، ۵۲۵، ۵۲۶، ۵۲۷، ۵۲۸، ۵۲۹، ۵۳۰، ۵۳۱، ۵۳۲، ۵۳۳، ۵۳۴، ۵۳۵، ۵۳۶، ۵۳۷، ۵۳۸، ۵۳۹، ۵۴۰، ۵۴۱، ۵۴۲، ۵۴۳، ۵۴۴، ۵۴۵، ۵۴۶، ۵۴۷، ۵۴۸، ۵۴۹، ۵۵۰، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۵۳، ۵۵۴، ۵۵۵، ۵۵۶، ۵۵۷، ۵۵۸، ۵۵۹، ۵۶۰، ۵۶۱، ۵۶۲، ۵۶۳، ۵۶۴، ۵۶۵، ۵۶۶، ۵۶۷، ۵۶۸، ۵۶۹، ۵۷۰، ۵۷۱، ۵۷۲، ۵۷۳، ۵۷۴، ۵۷۵، ۵۷۶، ۵۷۷، ۵۷۸، ۵۷۹، ۵۸۰، ۵۸۱، ۵۸۲، ۵۸۳، ۵۸۴، ۵۸۵، ۵۸۶، ۵۸۷، ۵۸۸، ۵۸۹، ۵۹۰، ۵۹۱، ۵۹۲، ۵۹۳، ۵۹۴، ۵۹۵، ۵۹۶، ۵۹۷، ۵۹۸، ۵۹۹، ۶۰۰، ۶۰۱، ۶۰۲، ۶۰۳، ۶۰۴، ۶۰۵، ۶۰۶، ۶۰۷، ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۱۰، ۶۱۱، ۶۱۲، ۶۱۳، ۶۱۴، ۶۱۵، ۶۱۶، ۶۱۷، ۶۱۸، ۶۱۹، ۶۲۰، ۶۲۱، ۶۲۲، ۶۲۳، ۶۲۴، ۶۲۵، ۶۲۶، ۶۲۷، ۶۲۸، ۶۲۹، ۶۳۰، ۶۳۱، ۶۳۲، ۶۳۳، ۶۳۴، ۶۳۵، ۶۳۶، ۶۳۷، ۶۳۸، ۶۳۹، ۶۴۰، ۶۴۱، ۶۴۲، ۶۴۳، ۶۴۴، ۶۴۵، ۶۴۶، ۶۴۷، ۶۴۸، ۶۴۹، ۶۵۰، ۶۵۱، ۶۵۲، ۶۵۳، ۶۵۴، ۶۵۵، ۶۵۶، ۶۵۷، ۶۵۸، ۶۵۹، ۶۶۰، ۶۶۱، ۶۶۲، ۶۶۳، ۶۶۴، ۶۶۵، ۶۶۶، ۶۶۷، ۶۶۸، ۶۶۹، ۶۷۰، ۶۷۱، ۶۷۲، ۶۷۳، ۶۷۴، ۶۷۵، ۶۷۶، ۶۷۷، ۶۷۸، ۶۷۹، ۶۸۰، ۶۸۱، ۶۸۲، ۶۸۳، ۶۸۴، ۶۸۵، ۶۸۶، ۶۸۷، ۶۸۸، ۶۸۹، ۶۹۰، ۶۹۱، ۶۹۲، ۶۹۳، ۶۹۴، ۶۹۵، ۶۹۶، ۶۹۷، ۶۹۸، ۶۹۹، ۷۰۰، ۷۰۱، ۷۰۲، ۷۰۳، ۷۰۴، ۷۰۵، ۷۰۶، ۷۰۷، ۷۰۸، ۷۰۹، ۷۱۰، ۷۱۱، ۷۱۲، ۷۱۳، ۷۱۴، ۷۱۵، ۷۱۶، ۷۱۷، ۷۱۸، ۷۱۹، ۷۲۰، ۷۲۱، ۷۲۲، ۷۲۳، ۷۲۴، ۷۲۵، ۷۲۶، ۷۲۷، ۷۲۸، ۷۲۹، ۷۳۰، ۷۳۱، ۷۳۲، ۷۳۳، ۷۳۴، ۷۳۵، ۷۳۶، ۷۳۷، ۷۳۸، ۷۳۹، ۷۴۰، ۷۴۱، ۷۴۲، ۷۴۳، ۷۴۴، ۷۴۵، ۷۴۶، ۷۴۷، ۷۴۸، ۷۴۹، ۷۵۰، ۷۵۱، ۷۵۲، ۷۵۳، ۷۵۴، ۷۵۵، ۷۵۶، ۷۵۷، ۷۵۸، ۷۵۹، ۷۶۰، ۷۶۱، ۷۶۲، ۷۶۳، ۷۶۴، ۷۶۵، ۷۶۶، ۷۶۷، ۷۶۸، ۷۶۹، ۷۷۰، ۷۷۱، ۷۷۲، ۷۷۳، ۷۷۴، ۷۷۵، ۷۷۶، ۷۷۷، ۷۷۸، ۷۷۹، ۷۸۰، ۷۸۱، ۷۸۲، ۷۸۳، ۷۸۴، ۷۸۵، ۷۸۶، ۷۸۷، ۷۸۸، ۷۸۹، ۷۹۰، ۷۹۱، ۷۹۲، ۷۹۳، ۷۹۴، ۷۹۵، ۷۹۶، ۷۹۷، ۷۹۸، ۷۹۹، ۸۰۰، ۸۰۱، ۸۰۲، ۸۰۳، ۸۰۴، ۸۰۵، ۸۰۶، ۸۰۷، ۸۰۸، ۸۰۹، ۸۱۰، ۸۱۱، ۸۱۲، ۸۱۳، ۸۱۴، ۸۱۵، ۸۱۶، ۸۱۷، ۸۱۸، ۸۱۹، ۸۲۰، ۸۲۱، ۸۲۲، ۸۲۳، ۸۲۴، ۸۲۵، ۸۲۶، ۸۲۷، ۸۲۸، ۸۲۹، ۸۳۰، ۸۳۱، ۸۳۲، ۸۳۳، ۸۳۴، ۸۳۵، ۸۳۶، ۸۳۷، ۸۳۸، ۸۳۹، ۸۴۰، ۸۴۱، ۸۴۲، ۸۴۳، ۸۴۴، ۸۴۵، ۸۴۶، ۸۴۷، ۸۴۸، ۸۴۹، ۸۵۰، ۸۵۱، ۸۵۲، ۸۵۳، ۸۵۴، ۸۵۵، ۸۵۶، ۸۵۷، ۸۵۸، ۸۵۹، ۸۶۰، ۸۶۱، ۸۶۲، ۸۶۳، ۸۶۴، ۸۶۵، ۸۶۶، ۸۶۷، ۸۶۸، ۸۶۹، ۸۷۰، ۸۷۱، ۸۷۲، ۸۷۳، ۸۷۴، ۸۷۵، ۸۷۶، ۸۷۷، ۸۷۸، ۸۷۹، ۸۸۰، ۸۸۱، ۸۸۲، ۸۸۳، ۸۸۴، ۸۸۵، ۸۸۶، ۸۸۷، ۸۸۸، ۸۸۹، ۸۹۰، ۸۹۱، ۸۹۲، ۸۹۳، ۸۹۴، ۸۹۵، ۸۹۶، ۸۹۷، ۸۹۸، ۸۹۹، ۹۰۰، ۹۰۱، ۹۰۲، ۹۰۳، ۹۰۴، ۹۰۵، ۹۰۶، ۹۰۷، ۹۰۸، ۹۰۹، ۹۱۰، ۹۱۱، ۹۱۲، ۹۱۳، ۹۱۴، ۹۱۵، ۹۱۶، ۹۱۷، ۹۱۸، ۹۱۹، ۹۲۰، ۹۲۱، ۹۲۲، ۹۲۳، ۹۲۴، ۹۲۵، ۹۲۶، ۹۲۷، ۹۲۸، ۹۲۹، ۹۳۰، ۹۳۱، ۹۳۲، ۹۳۳، ۹۳۴، ۹۳۵، ۹۳۶، ۹۳۷، ۹۳۸، ۹۳۹، ۹۴۰، ۹۴۱، ۹۴۲، ۹۴۳، ۹۴۴، ۹۴۵، ۹۴۶، ۹۴۷، ۹۴۸، ۹۴۹، ۹۵۰، ۹۵۱، ۹۵۲، ۹۵۳، ۹۵۴، ۹۵۵، ۹۵۶، ۹۵۷، ۹۵۸، ۹۵۹، ۹۶۰، ۹۶۱، ۹۶۲، ۹۶۳، ۹۶۴، ۹۶۵، ۹۶۶، ۹۶۷، ۹۶۸، ۹۶۹، ۹۷۰، ۹۷۱، ۹۷۲، ۹۷۳، ۹۷۴، ۹۷۵، ۹۷۶، ۹۷۷، ۹۷۸، ۹۷۹، ۹۸۰، ۹۸۱، ۹۸۲، ۹۸۳، ۹۸۴، ۹۸۵، ۹۸۶، ۹۸۷، ۹۸۸، ۹۸۹، ۹۹۰، ۹۹۱، ۹۹۲، ۹۹۳، ۹۹۴، ۹۹۵، ۹۹۶، ۹۹۷، ۹۹۸، ۹۹۹، ۱۰۰۰، ۱۰۰۱، ۱۰۰۲، ۱۰۰۳، ۱۰۰۴، ۱۰۰۵، ۱۰۰۶، ۱۰۰۷، ۱۰۰۸، ۱۰۰۹، ۱۰۱۰، ۱۰۱۱، ۱۰۱۲، ۱۰۱۳، ۱۰۱۴، ۱۰۱۵، ۱۰۱۶، ۱۰۱۷، ۱۰۱۸، ۱۰۱۹، ۱۰۲۰، ۱۰۲۱، ۱۰۲۲، ۱۰۲۳، ۱۰۲۴، ۱۰۲۵، ۱۰۲۶، ۱۰۲۷، ۱۰۲۸، ۱۰۲۹، ۱۰۳۰، ۱۰۳۱، ۱۰۳۲، ۱۰۳۳، ۱۰۳۴، ۱۰۳۵، ۱۰۳۶، ۱۰۳۷، ۱۰۳۸، ۱۰۳۹، ۱۰۴۰، ۱۰۴۱، ۱۰۴۲، ۱۰۴۳، ۱۰۴۴، ۱۰۴۵، ۱۰۴۶، ۱۰۴۷، ۱۰۴۸، ۱۰۴۹، ۱۰۵۰، ۱۰۵۱، ۱۰۵۲، ۱۰۵۳، ۱۰۵۴، ۱۰۵۵، ۱۰۵۶، ۱۰۵۷، ۱۰۵۸، ۱۰۵۹، ۱۰۶۰، ۱۰۶۱، ۱۰۶۲، ۱۰۶۳، ۱۰۶۴، ۱۰۶۵، ۱۰۶۶، ۱۰۶۷، ۱۰۶۸، ۱۰۶۹، ۱۰۷۰، ۱۰۷۱، ۱۰۷۲، ۱۰۷۳، ۱۰۷۴، ۱۰۷۵، ۱۰۷۶، ۱۰۷۷، ۱۰۷۸، ۱۰۷۹، ۱۰۸۰، ۱۰۸۱، ۱۰۸۲، ۱۰۸۳، ۱۰۸۴، ۱۰۸۵، ۱۰۸۶، ۱۰۸۷، ۱۰۸۸، ۱۰۸۹، ۱۰۹۰، ۱۰۹۱، ۱۰۹۲، ۱۰۹۳، ۱۰۹۴، ۱۰۹۵، ۱۰۹۶، ۱۰۹۷، ۱۰۹۸، ۱۰۹۹، ۱۱۰۰، ۱۱۰۱، ۱۱۰۲، ۱۱۰۳، ۱۱۰۴، ۱۱۰۵، ۱۱۰۶، ۱۱۰۷، ۱۱۰۸، ۱۱۰۹، ۱۱۱۰، ۱۱۱۱، ۱۱۱۲، ۱۱۱۳، ۱۱۱۴، ۱۱۱۵، ۱۱۱۶، ۱۱۱۷، ۱۱۱۸، ۱۱۱۹، ۱۱۲۰، ۱۱۲۱، ۱۱۲۲، ۱۱۲۳، ۱۱۲۴، ۱۱۲۵، ۱۱۲۶، ۱۱۲۷، ۱۱۲۸، ۱۱۲۹، ۱۱۳۰، ۱۱۳۱، ۱۱۳۲، ۱۱۳۳، ۱۱۳۴، ۱۱۳۵، ۱۱۳۶، ۱۱۳۷، ۱۱۳۸، ۱۱۳۹، ۱۱۴۰، ۱۱۴۱، ۱۱۴۲، ۱۱۴۳، ۱۱۴۴، ۱۱۴۵، ۱۱۴۶، ۱۱۴۷، ۱۱۴۸، ۱۱۴۹، ۱۱۵۰، ۱۱۵۱، ۱۱۵۲، ۱۱۵۳، ۱۱۵۴، ۱۱۵۵، ۱۱۵۶، ۱۱۵۷، ۱۱۵۸، ۱۱۵۹، ۱۱۶۰، ۱۱۶۱، ۱۱۶۲، ۱۱۶۳، ۱۱۶۴، ۱۱۶۵، ۱۱۶۶، ۱۱۶۷، ۱۱۶۸، ۱۱۶۹، ۱۱۷۰، ۱۱۷۱، ۱۱۷۲، ۱۱۷۳، ۱۱۷۴، ۱۱۷۵، ۱۱۷۶، ۱۱۷۷، ۱۱۷۸، ۱۱۷۹، ۱۱۸۰، ۱۱۸۱، ۱۱۸۲، ۱۱۸۳، ۱۱۸۴، ۱۱۸۵، ۱۱۸۶، ۱۱۸۷، ۱۱۸۸، ۱۱۸۹، ۱۱۹۰، ۱۱۹۱، ۱۱۹۲، ۱۱۹۳، ۱۱۹۴، ۱۱۹۵، ۱۱۹۶، ۱۱۹۷، ۱۱۹۸، ۱۱۹۹، ۱۲۰۰، ۱۲۰۱، ۱۲۰۲، ۱۲۰۳، ۱۲۰۴، ۱۲۰۵، ۱۲۰۶، ۱۲۰۷، ۱۲۰۸، ۱۲۰۹، ۱۲۱۰، ۱۲۱۱، ۱۲۱۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۴، ۱۲۱۵، ۱۲۱۶، ۱۲۱۷، ۱۲۱۸، ۱۲۱۹، ۱۲۲۰، ۱۲۲۱، ۱۲۲۲، ۱۲۲۳، ۱۲۲۴، ۱۲۲۵، ۱۲۲۶، ۱۲۲۷، ۱۲۲۸، ۱۲۲۹، ۱۲۳۰، ۱۲۳۱، ۱۲۳۲، ۱۲۳۳، ۱۲۳۴، ۱۲۳۵، ۱۲۳۶، ۱۲۳۷، ۱۲۳۸، ۱۲۳۹، ۱۲۴۰، ۱۲۴۱، ۱۲۴۲، ۱۲۴۳، ۱۲۴۴، ۱۲۴۵، ۱۲۴۶، ۱۲۴۷، ۱۲۴۸، ۱۲۴۹، ۱۲۵۰، ۱۲۵۱، ۱۲۵۲، ۱۲۵۳، ۱۲۵۴، ۱۲۵۵، ۱۲۵۶، ۱۲۵۷، ۱۲۵۸، ۱۲۵۹، ۱۲۶۰، ۱۲۶۱، ۱۲۶۲، ۱۲۶۳، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۶۶، ۱۲۶۷، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۲، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۷، ۱۲۷۸، ۱۲۷۹، ۱۲۸۰، ۱۲۸۱، ۱۲۸۲، ۱۲۸۳، ۱۲۸۴، ۱۲۸۵، ۱۲۸۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۸، ۱۲۸۹، ۱۲۹۰، ۱۲۹۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳، ۱۲۹۴، ۱۲۹۵، ۱۲۹۶، ۱۲۹۷، ۱۲۹۸، ۱۲۹۹، ۱۳۰۰، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲، ۱۳۰۳، ۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۰، ۱۳۱۱، ۱۳۱۲، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۱۸، ۱۳۱۹، ۱۳۲۰، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۲۳، ۱۳۲۴، ۱۳۲۵، ۱۳۲۶، ۱۳۲۷، ۱۳۲۸، ۱۳۲۹، ۱۳۳۰، ۱۳۳۱، ۱۳۳۲، ۱۳۳۳، ۱۳۳۴، ۱۳۳۵، ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۳۸، ۱۳۳۹، ۱۳۴۰، ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۴۵، ۱۳۴۶، ۱۳۴۷، ۱۳۴۸، ۱۳۴۹، ۱۳۵۰، ۱۳۵۱، ۱۳۵۲، ۱۳۵۳، ۱۳۵۴، ۱۳۵۵، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶، ۱۳۶۷، ۱۳۶۸، ۱۳۶۹، ۱۳۷۰، ۱۳۷۱، ۱۳۷۲، ۱۳۷۳، ۱۳۷۴، ۱۳۷۵، ۱۳۷۶، ۱۳۷۷، ۱۳۷۸، ۱۳۷۹، ۱۳۸۰، ۱۳۸۱، ۱۳۸۲، ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۸۵، ۱۳۸۶، ۱۳۸۷، ۱۳۸۸، ۱۳۸۹، ۱۳۹۰، ۱۳۹۱، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴، ۱۳۹۵، ۱۳۹۶، ۱۳۹۷، ۱۳۹۸، ۱۳۹۹، ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰

سوال کا مختصر جواب تو یہ ہے کہ آنحضرت ﷺ کی متذکرہ بالا احادیث میں ”وسط“ اور ”آخر“ کی اصطلاحات کو وقت یعنی زمانے کیساتھ معین (fix) نہیں کیا جاسکتا اور اگر ہم ایسا کریں گے تو یہ ہماری غلطی ہوگی۔ آنحضرت ﷺ نے یقیناً یہ الفاظ (وسط اور آخر) امام مہدی اور مسیح کی بعثت کے نقطہ نظر یا سلسلہ میں ہی ارشاد فرمائے تھے اور اسکی درج ذیل دو (۲) وجوہات ہیں۔

(۱) حضرت بائے جماعت علیہ السلام فرماتے ہیں:۔۔۔ ”اور ساتواں ہزار ہدایت کا ہے جس میں ہم موجود ہیں۔ چونکہ یہ آخری ہزار ہے اس لیے ضرورت تھا کہ امام آخر الزماں اسکے سر پر پیدا ہو۔ اور اسکے بعد کوئی امام نہیں اور نہ کوئی مسیح مگر وہ جو اس کیلئے بطور ظل کے ہو۔ کیونکہ اس ہزار میں اب دنیا کی عمر کا خاتمہ ہے جس پر تمام نبیوں نے شہادت دی ہے۔ اور یہ امام جو خدا تعالیٰ کی طرف سے مسیح موعود کہا جاتا ہے وہ مجدد صدی بھی ہے اور مجدد الف آخر بھی۔“ (لیکچر سیا لکھوٹ۔ روحانی خزائن جلد ۲۰ صفحہ ۲۰۸)

سوال پیدا ہوتا ہے کہ جب حضرت امام مہدی و مسیح موعود علیہ السلام کے بقول دنیا کی عمر ہی سات ہزار برس ہے اور آپ کی بعثت کیساتھ ہم اس آخری ہزار سال میں داخل ہو چکے ہیں۔ اب اگر ہم آنحضرت ﷺ کے فرمان کے مطابق ”وسط“ اور ”آخر“ کی اصطلاحوں کا وقت کے لحاظ سے (یہ کہ مہدی چونکہ حضور ﷺ کے تیرہ سو سال بعد ظاہر ہوئے ہیں لہذا اسی طرح مسیح بھی آئندہ مہدی کے تیرہ سو سال بعد نازل ہوگا) تعین (fix) کریں تو پھر حضرت امام مہدی و مسیح موعود کے فرمان کے مطابق مسیح موعود کے نزول سے بہت پہلے دنیا کی صف لپیٹ دی جائے گی۔ اس سے یہی ثابت ہوتا ہے کہ آنحضرت ﷺ کی پیشگوئی اور حضرت امام مہدی و مسیح موعود علیہ السلام کی ۲۰ فروری ۱۸۸۶ء کی الہامی پیشگوئی کے مطابق چونکہ قیامت سے پہلے مسیح موعود یعنی زکی غلام مسیح الزماں نے ضرور نازل ہونا ہے لہذا ہم آنحضرت ﷺ کی بیان فرمودہ وسط اور آخری اصطلاحوں کو وقت کے لحاظ سے معین نہیں کر سکتے اور اگر ہم ایسا کریں گے تو یہ ہماری غلطی ہوگی۔

(۲) چونکہ حضرت امام مہدی و مسیح موعود علیہ السلام آنحضرت ﷺ کے کامل ظل تھے لہذا اسی طرح احمدیت بھی محمدیت کا ظل ہے۔ آنحضرت ﷺ کے فرمان کے مطابق جو تجدیدی سلسلہ امت محمدیہ میں جاری تھا ظہور امام مہدی کے بعد یہ تجدیدی سلسلہ احمدیت میں منتقل ہو گیا ہے۔ محمدیت کی طرح اب یہ سلسلہ انشاء اللہ تعالیٰ محمدیت کے ظل احمدیت میں قیامت تک جاری و ساری رہے گا۔ الہامی پیشگوئی مصلح موعود میں جس زکی غلام کی بشارت دی گئی ہے یہ وہی مسیح عیسیٰ ابن مریم ہے جس کے متعلق آنحضرت نے فرمایا تھا کہ وہ آخر میں ہوگا۔ جس طرح امت محمدیہ میں بہت سارے مجدد آئے لیکن آنحضرت ﷺ نے محمدی تجدیدی سلسلہ میں دو (۲) وجودوں (امام مہدی اور مسیح ابن مریم) کو موعود قرار دیا ہے۔ اسی طرح احمدیت میں بہت سارے مجدد آسکتے ہیں لیکن محمدیت سلسلہ کی طرح اس میں بھی ایک مجدد (مصلح موعود) ہے۔ یہ وہی زکی غلام ہے جس کی بشارت ۲۰ فروری ۱۸۸۶ء کی الہامی پیشگوئی میں دی گئی تھی۔ اب سوال ہے کہ یہ زکی غلام یعنی مسیح عیسیٰ ابن مریم کب نازل ہوگا؟ واضح ہو کہ حضرت امام مہدی کی بعثت کے بعد احمدیت میں آئندہ صدی ہجری کے سر پر سب سے پہلے یہی موعود زکی غلام نازل ہوگا۔ جب ہم افراد جماعت کی حالت زار کا مشاہدہ کرتے ہیں تو پتہ چلتا ہے کہ خدا کے بنائے ہوئے خلیفوں نے تو ماشاء اللہ ایک صدی میں ہی ان کا بھر کس نکال دیا ہے۔ اب یہ مظلوم احمدی کیا اپنی رہائی کیلئے بارہ (۱۲) سو سال اور انتظار کریں؟ نہیں ہرگز نہیں۔ افراد جماعت کی حالت اس حقیقت کی نشاندہی کر رہی ہے کہ وہ بیچارے خاموشی کیساتھ اپنے نجات دہندہ اور اپنے اسیروں کو رستگاری دلانے والے کا بڑی شدت کیساتھ انتظار کر رہے ہیں۔ وہ بڑی بے چینی کیساتھ بلبلارہے ہیں کہ اے موعود مصلح اور اے موعود زکی غلام مسیح الزماں!۔۔۔ جلد آتا کہ ہمیں خدا کے بنائے ہوئے خلیفوں کے چنگل سے رہائی نصیب ہو۔ یاد رکھیں کہ امت محمدیہ پر تیرہ (۱۳) سو سالوں میں ملوکوں اور بادشاہوں نے اتنا ظلم نہیں کیا تھا جتنا ایک نام نہاد مصلح اور اسکے جانشینوں (خدا کے بنائے ہوئے خلیفوں) نے افراد جماعت احمدیہ پر (ایک نظام میں جکڑ کر) ایک صدی میں کر دیا ہے؟؟؟

فَیْحِ اَعْوَج (کجرو جماعت) سے مراد؟

الجواب۔ حضرت امام مہدی و مسیح موعود نے ”فَیْحِ اَعْوَج“ کی جو تشریح فرمائی ہے اولاً خدا کسار سے درج کرتا ہے۔ اس ضمن میں حضور اپنے رسالہ ”سیا لکھوٹ“ میں لکھتے ہیں۔

”تمام نبیوں کی کتابوں سے اور ایسا ہی قرآن شریف سے بھی یہ معلوم ہوتا ہے کہ خدا نے آدم سے لے کر اخیر تک دنیا کی عمر سات ہزار برس رکھی ہے اور ہدایت اور گمراہی کیلئے ہزار ہزار سال کے دور مقرر کئے ہیں۔ یعنی ایک وہ دور ہے جس میں ہدایت کا غلبہ ہوتا ہے اور دوسرا وہ دور ہے جس میں ضلالت اور گمراہی کا غلبہ ہوتا ہے۔ اور جیسا کہ میں نے بیان کیا خدا تعالیٰ کی کتابوں میں یہ دونوں دور ہزار ہزار برس پر تقسیم کئے گئے ہیں۔ اول دور ہدایت کے غلبہ کا تھا۔ اس میں بت پرستی کا نام و نشان نہ تھا۔ جب یہ ہزار سال ختم ہوا تب دوسرے دور میں جو ہزار سال کا تھا طرح طرح کی بت پرستیاں دنیا میں شروع ہو گئیں اور شرک کا بازار گرم ہو گیا اور ہر ایک ملک میں بت پرستی نے جگہ لے لی۔ پھر تیسرا دور جو ہزار سال کا تھا اس میں توحید کی بنیاد ڈالی گئی اور جس قدر خدا نے چاہا دنیا میں توحید پھیل گئی۔ پھر ہزار چہارم کے دور میں ضلالت نمودار ہوئی۔ اور اسی ہزار چہارم میں سخت درجہ پر

بنی اسرائیل بگڑ گئے۔ اور عیسائی مذہب تخم ریزی کیساتھ ہی خشک ہو گیا۔ اور اُس کا پیدا ہونا اور مرنا گویا ایک ہی وقت میں ہوا۔ پھر ہزار پنجم کا دور آیا جو ہدایت کا دور تھا۔ یہ وہ ہزار ہے جس میں ہمارے نبی صلی اللہ علیہ وسلم مبعوث ہوئے اور خدا تعالیٰ نے آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کے ہاتھ پر توحید کو دوبارہ دنیا میں قائم کیا۔ پس آپ کے منجانب اللہ ہونے پر یہی ایک نہایت زبردست دلیل ہے کہ آپ کا ظہور اُس ہزار کے اندر ہوا جو روز ازل سے ہدایت کیلئے مقرر تھا۔ اور یہ میں اپنی طرف سے نہیں کہتا بلکہ خدا تعالیٰ کی تمام کتابوں سے یہی نکلتا ہے اور اسی دلیل سے میرا دعویٰ مسیح موعود ہونے کا بھی ثابت ہوتا ہے کیونکہ اس تقسیم کی رو سے ہزار ششم ضلالت کا ہزار ہے اور وہ ہزار ہجرت کی تیسری صدی کے بعد شروع ہوتا ہے اور چودھویں صدی کے سر تک ختم ہوتا ہے۔ اس ششم ہزار کے لوگوں کا نام آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نے ”فُجِ اعوج“ (ایضاً۔ صفحات ۲۰۷ تا ۲۰۸)

یہ بات کبھی نہیں بھولنی چاہیے کہ لامحدود علم اللہ تعالیٰ کے پاس ہے۔ اللہ تعالیٰ کے برگزیدہ اور چنیدہ بندوں کا علم بھی اتنا ہی ہوتا ہے جتنا علیم وخبیر ہستی انہیں بخشی ہے۔ جیسے جیسے اللہ تعالیٰ اپنے بندوں کے علم میں اضافہ فرماتا ہے ویسے ہی علمی نظریات بھی بدل جایا کرتے ہیں اور یہ کوئی گناہ اور اچھنبھے کی بات نہیں۔ خاکسار یہاں اپنے آقا کی ہی مثال پیش کرتا ہے۔ مثلاً۔ حضورؐ نے ۱۹۰۱ء سے پہلے نبوت کے متعلق جس قسم کے عقیدے کا اظہار فرمایا تھا وہ اُس الہی علم کی روشنی میں فرمایا تھا جو ۱۹۰۱ء سے پہلے تک آپؐ کو حاصل تھا۔ اسی طرح ۱۹۰۱ء سے لے کر اپنی وفات تک آپؐ نے نبوت کے متعلق جس عقیدے کا اظہار فرمایا ہے وہ اُس الہی علم کی روشنی میں فرمایا تھا جو اللہ تعالیٰ نے ۱۹۰۱ء میں آپؐ کو عطا فرمایا تھا۔ اور یہ کوئی جائے اعتراض نہیں کیونکہ ”ہر سخن وقتے و ہر نکتہ مقامے دارد“۔ ہم دیکھتے ہیں کہ حضرت امام مہدیؑ مسیح موعودؑ نے اپنے عہد مبارک میں ہمارے آدم کے ششم ہزار کو ”فُجِ اعوج“ کا زمانہ قرار دیا تھا۔ نومبر ۱۹۰۳ء میں آپؐ نے ”فُجِ اعوج“ کے متعلق یہ جو فرمایا تھا وہ بلاشبہ اُس وقت تک بالکل درست تھا۔ آج حضرت امام مہدیؑ مسیح موعودؑ کے موعود زکی غلام کو اللہ تعالیٰ نے ”فُجِ اعوج“ کے متعلق جو فہم و فراست عطا فرمائی ہے تو اس سلسلہ میں گزارش ہے کہ ”فِجِج“ کے لغوی معانی لوگوں کی جماعت کے ہیں اور ”اعوج“ کے معانی کجی کے ہیں۔ لہذا ”فُجِ اعوج“ سے مراد ایک کج و جماعت کے ہیں۔ اب سوال ہے کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنے مبارک الفاظ میں کس کو ”فُجِ اعوج یعنی کج و جماعت“ قرار دیا تھا۔ جو اباً عرض ہے کہ اللہ تعالیٰ نے کم و بیش ایک صدی قبل اپنے وعدہ کے موافق حضرت مرزا غلام احمدؒ کو بطور امام مہدیؑ معبود مسیح موعود مبعوث فرمایا تھا۔ اپنی بعثت سے بھی پہلے آپؐ نے ایک پاک جماعت کی بنیاد رکھی اور اس کا نام ”جماعت احمدیہ“ تجویز فرمایا۔ حضورؐ کی بعثت سے پہلے عالم اسلام بہتر (۷۲) گروپوں میں بٹا ہوا تھا۔ یہ سب گروہوں میں بٹے ہوئے فرقے تھے۔ مثلاً۔ اہل سنت۔ اہل حدیث۔ اہل قرآن اور اہل تشیع وغیرہ وغیرہ۔ خلفائے راشدین کے بعد ان فرقوں میں سے کوئی بھی فرقہ با امام نہیں تھا اور جب تک کسی گروہ یا فرقے کا امام نہ ہو، اُسے جماعت نہیں کہہ سکتے۔ حضورؐ کی قائم کردہ جماعت احمدیہ آپؐ کی وفات کے چند سال بعد یعنی ۱۹۱۲ء تک تو صراطِ مستقیم پر گامزن رہی لیکن آپؐ کی رحلت کے وقت جماعت احمدیہ میں بعض ایسے احباب موجود تھے جنہوں نے بعد ازاں نفسانی خواہشات کی پیروی کرنی تھی۔ حضرت مرزا صاحبؒ کی وفات کے بعد ان احباب نے اپنے اپنے گروپ بنا لیے۔ دونوں گروپوں کے سرغنہ مرزا بشیر الدین محمود احمد اور مولوی محمد علی صاحب تھے۔ قادیانی گروپ کا سربراہ خلیفۃ المسیحؑ کھلوانے لگا جبکہ لاہوری گروپ کے سربراہ نے اپنے لیے امیر جماعت احمدیہ یا امیر المؤمنین کی اصطلاح پسند فرمائی۔ جب ہم تقویٰ اور دیانتداری کیساتھ جماعت احمدیہ کے ان دونوں گروپوں کے عقائد کا جائزہ لیتے ہیں تو ثابت ہوتا ہے کہ یہ دونوں گروپ افراط و تفریط کا شکار ہوئے ہیں۔ یہ دونوں فریق حضرت بانئے سلسلہ عالیہ احمدیہ کے عقائد میں دخل دے کر نعوذ باللہ اپنے اپنے زعم میں آپؐ کے عقائد کو ٹھیک کرتے رہے۔ ان دونوں گروپوں کے لیڈران نے حضرت خلیفۃ المسیحؑ اولؒ کی زندگی میں ہی ایک دوسرے کے خلاف برسرِ پیکار ہو کر اپنے اپنے ایجنڈے پر کام کرنا شروع کر دیا تھا۔ حضرت خلیفۃ المسیحؑ اولؒ انہیں اپنی زندگی میں سمجھاتے بھاتے رہے اور یہ لوگ وقتی طور پر دُرب بھی جاتے تھے لیکن حضرت خلیفۃ المسیحؑ کی نصحیح کے باوجود یہ لوگ اپنی نفسانی خواہشات سے نجات نہ حاصل کر سکے۔ جماعتی افتراق کا آغاز اس وقت ہوا جب حضرت خلیفۃ المسیحؑ اولؒ کی وفات کے وقت ایک شخص نے حضرت بانئے جماعت کی مقرر کردہ مجلس انتخاب (صدر انجمن احمدیہ) کو یکسر نظر انداز (ignore) کرتے ہوئے اپنی خود ساختہ مجلس انصار میں اپنا نام پیش کر کے اور پھر اپنے ہی حواریوں سے تائیدی ووٹ لے کر خلیفہ ثانی بن کر نہایت مکاری کیساتھ خلافت کے نام پر جماعتی قیادت پر قبضہ کر لیا۔ اس واقعہ سے دل برداشتہ ہو کر اصحاب احمد کی اکثریت قادیان چھوڑ کر لاہور چلی گئی۔ بعد ازاں ان دونوں گروپوں نے افراد جماعت کو اپنی طرف مائل کرنے کیلئے بانئے سلسلہ اور اسلامی عقائد حقہ میں کمی بیشی کرنی شروع کر دی۔ یہی وہ سنگین غلطیاں اور نفسانی فتور تھے جن کی اصلاح کیلئے جماعت احمدیہ میں پہلے سے ہی ایک مسیحائی نفس وجود کا وعدہ دیا گیا تھا۔ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نے اپنے بعد امام مہدیؑ معبود اور مسیح موعودؑ کا ذکر فرماتے ہوئے یہ جو فرمایا تھا کہ اسکے درمیان ایک کج و جماعت ہوگی انکا میرے ساتھ کوئی تعلق نہیں اور میرا انکے ساتھ کوئی تعلق نہیں۔ میرے دینی فہم کے مطابق اس کج و جماعت سے مراد بگڑی ہوئی جماعت احمدیہ ہی ہے جو اولاً دو (۲) دھروں میں تقسیم ہوئی اور بعد ازاں کچھ لوگوں نے اسے کچھ کا کچھ بنا دیا۔ یہ دونوں گروپ اگرچہ اپنے اپنے رنگ میں اللہ اور اسکے رسول صلی اللہ علیہ وسلم اور اسکے امام مہدیؑ مسیح موعود کا نام لیتے ہیں لیکن عملاً انہوں نے دنیا کمانے کیلئے حضورؐ کی جماعت کو اپنی اپنی دکانیں بنا رکھا ہے۔ ایسے لوگوں کو یہی کج و جماعت ہے جو نام تو اللہ اسکے رسول صلی اللہ علیہ وسلم اور اُس کے امام مہدیؑ مسیح کا لیں لیکن انکے اعمال الہی تعلیم کے برخلاف ہوں تبھی

آنحضرت ﷺ نے انکے متعلق فرمایا ہے کہ انکا میرے ساتھ کوئی تعلق نہیں اور میرا انکے ساتھ کوئی تعلق نہیں۔ اگر جماعت احمدیہ صراطِ مستقیم پر گامزن رہتی تو اللہ تعالیٰ کو اسکی اصلاح کیلئے حضرت بائے جماعت علیہ السلام کو ایک مسیحی نفس وجود اور ایک مصلح موعود کی بشارت دینے کی کیا ضرورت تھی؟ اُمید ہے اب آپ کو اس موعود کجرو جماعت کا علم ہو گیا ہوگا۔ وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ۔

وَآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

خاکسار

عبدالغفار جنبہ/کیل۔ جرمنی

۸ جنوری ۲۰۱۱ء

☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆